
S. MARIA LOYOLA OPIELA SBDNP¹

**PRZESŁANIE PISM I MYŚLI PEDAGOGICZNEJ
BŁ. EDMUNDA BOJANOWSKIEGO
INSPIRACJĄ ODPOWIEDZI
NA WSPÓŁCZESNE WYZWANIA**

1. Wstęp. 2. Biografia, pisma i dzieła Edmunda Bojanowskiego obrazem tworzenia i źródłem odczytania jego myśli pedagogicznej. 3. Inspiracje przyjętego przez E. Bojanowskiego stylu analizy kontekstu i wskazań wychowawczych wobec współczesnych wyzwań. 4. Aktualność myśli pedagogicznej bł. Edmunda Bojanowskiego i jej praktycznej aplikacji współcześnie. 5. Zakończenie

Abstrakt

Bogata spuścizna Edmunda Bojanowskiego stanowi źródło poznania jego myśli pedagogicznej i pozwala na jej odczytywanie w aktualnych uwarunkowaniach miejsca i czasu. Bazując na analizie europejskiej myśli pedagogicznej i jej związku z dziejowym rozwojem ludzkości oraz nad ówczesną sytuacją narodu i rodziny ukazał istotę i wartość wczesnego wychowania. Stworzył koncepcję wychowania i pozostawił styl działań służący poznawaniu i ocenie aktualnej sytuacji, by rozpoznać zagrożenia dla ochrony przed ich negatywnym wpływem oraz szanse dla integralnego rozwoju i wychowania osoby. Zachowanie zasad wynikających z niezmiennej natury człowieka, praw jego rozwoju i wartości najwyższych, ujęcie kontekstu życia człowieka w perspektywie natury, reli-

¹ S. Maria Loyola Opiela — dr hab., prof. KUL, Katedra Historii Wychowania, Opieki i Pedagogiki Społecznej, Instytut Pedagogiki, Wydział Nauk Społecznych, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, e-mail: sloyola@wp.pl; ORCID 0000-0002-0077-8985.

gii i historii oraz specyfiki społeczno–kulturowej danego środowiska nadaje ponadczasowy i uniwersalny wymiar jego myśli pedagogicznej, inspirując do odpowiedzi na współczesne wyzwania.

Słowa kluczowe: *Edmund Bojanowski, myśl pedagogiczna, dzieci, rodzina, koncepcja integralnego wychowania, współczesne wyzwania.*

1. Wstęp

Edmund Bojanowski (1814–1871) pozostawił bardzo bogatą spuściznę, w której zawiera się styl jego świadomego, twórczego i odpowiedzialnego zaangażowania w troskę o własny rozwój, dobro innych i naród. Wynika to z jego biografii oraz dziennika, korespondencji i notatek. Materiały, które zebrał w ramach swych badań historycznych, literackich, dialektologicznych i redaktorskich, inspirowały jego dociekania i działania pedagogiczne na rzecz odrodzenia narodu przez oświatę ludu i wychowanie dzieci. Poszukując rozwiązań, dążył do odczytania wychowawczego przesłania dorobku myśli ludzkiej i kultury narodowej. Dokonał więc syntetycznego opisu stanu wiedzy i praktyki pedagogicznej rozwijającej się w poszczególnych epokach i regionach Europy dokonując analizy procesów dziejowych od starożytności po czasy sobie współczesne w odniesieniu do istotnych elementów procesu wychowania. Nakreślił chrześcijańską wizję wychowania, w której z biblijnej koncepcji człowieka wynika jego integralny charakter, bo tylko takie wychowanie służy pełnemu rozwojowi osoby ludzkiej i osiągnięciu przez nią celu ostatecznego.

Zarówno teoretyczne, jak i praktyczne wskazania Bojanowskiego pozostają wciąż aktualne, a sprawdzały się w różnych warunkach społeczno–kulturowych na przestrzeni czasu. Niezwykle cennego znaczenia nabiera tu jego otwartość na nowe, a jednocześnie mające swe źródło w tradycyjnych wartościach, elementy procesu wychowania związane z postępującym rozwojem ludzkości oraz pojawiającymi się nowymi zagrożeniami zwłaszcza w sferze moralnego i religijnego wychowania dziecka.

2. Biografia, pisma i dzieła Edmunda Bojanowskiego obrazem tworzenia i źródłem odczytania jego myśli pedagogicznej

Historia życia Edmunda Bojanowskiego pokazuje jego drogę osiągania dojrzałości ludzkiej i chrześcijańskiej, co zostało potwierdzone przez Kościół aktem beatyfikacji. Od urodzenia był w pełni wspierany w integralnym rozwoju przez swoich rodziców i bliskich. Matka — Teresa z Umińskich Bojanowska wywarła szczególnie wpływ na religijność syna. Jej wiara i ufna modlitwa, której owocem było jego cudowne uzdrowienie z ciężkiej choroby, stały się podstawą rozwoju jego pobożności nacechowanej dziecięcą ufnością w Opatrzność i Miłosierdzie Boże oraz macierzyńską miłość i wstawiennictwo Maryi Matki. Natomiast ojciec — Walenty Bojanowski kształtował świadomość patriotyczną syna i był przykładem oddania dla sprawy przywrócenia niepodległości podzielonej przez zaborców Polski. W całej rodzinie pielęgnowano tradycje patriotyczne i cześć dla bohaterów narodowych. Stąd Edmund od wczesnych lat życia angażował się we wszystko, co dotyczy życia Ojczyzny i Kościoła z głębokim poczuciem odpowiedzialności i osobliwą wrażliwością na wartości najwyższe².

W latach 1832–1838, z przerwami, Bojanowski studiował na uniwersytetach we Wrocławiu i Berlinie na wydziale filozoficznym, rozwijając swe zamiłowanie do literatury ojczystej, historii, filozofii. W tym czasie przeżył najpierw śmierć matki (1834 r.), a dwa lata później ojca. Wychowanie w rodzinie, poparte autorytetem wychowawców i współczesnych sławnych Polaków oraz przeżyte doświadczenia w dużej mierze zaważyły na kształcie jego osobowości, rozwoju zainteresowań i poglądów. W czasie studiów rozpoczął także działalność literacką, utrzymywał kontakty ze znanymi ludźmi ze świata kultury. Kontakty te i zdobytą wiedzę wykorzystywał w późniejszej działalności literackiej, charytatywnej i społecznej. Koncentrował w niej swe zainteresowania i podejmowane działania na trzech dziedzinach: oświaty ludu wiejskiego, wychowania dzieci i działalności charytatywnej, mających na celu ochronę osoby, rodziny, narodu³.

E. Bojanowski „działał intensywnie, lecz niepochopnie. Najbardziej strategiczne rozwiązania dojrzewały w nim bardzo długo. Najpierw zatem zgłębiał istotę wychowania, a odnosząc się do przyjętych już na Zachodzie rozwiązań, podjął

² Zob. M. L. Opiela, *Odkrywanie i realizacja charyzmatu założycielskiego w życiu i działalności bł. Edmunda Bojanowskiego*, „*Studia Redemptorystowskie*” 7/2009, s. 181–182, 179–222.

³ Zob. tamże, s. 183–184.

działania, by rozwijać koncepcję i organizację ochron odpowiednią polskim warunkom⁴. Razem z L. Gąsiorowskim w 1844 r. założyli ochronkę w Poznaniu, a rok później w Gostyniu. Prawdopodobnie przy dużym jego udziale zostały wydane wskazówki dla opiekunek, które odwiedzały domy ochronki sprawując nad nimi nadzór⁵. Zapiski w notatkach, dotyczące wychowania oraz organizacji takich instytucji na Zachodzie, wskazują na to, że zmierzał do stworzenia własnej metody wychowawczej korzystając umiejętnie z różnych doświadczeń i rozwiązań praktycznych, dokonując syntezy tego, co było godne uznania”⁶.

Analiza bogatej spuścizny piśmiennej Bojanowskiego, jako źródła poznania jego myśli pedagogicznej, pozwala na jej odczytywanie w aktualnych uwarunkowaniach miejsca i czasu. Na zawartość tej spuścizny składają się jego rękopisy, które zostały już poddane krytycznej edycji. Są to dzienniki⁷ i korespondencja⁸ oraz edycja krytyczna zbioru rękopisów luźnych notatek E. Bojanowskiego⁹. Analiza i interpretacja myśli pedagogicznej zawartej w materiałach archiwalnych umożliwia odczytanie i wykorzystanie metody, którą Bojanowski posłużył się tworząc swą koncepcję pedagogiczną i ochronki dla dzieci. Jest ona niezwykle aktualna oraz inspirująca dla pedagogów zarówno teoretycznie, jak i praktycznie zaangażowanych współcześnie w dzieło wychowania. Sam odwołuje się w swoich notatkach do wielu twórców, osobowości o wysokiej kulturze naukowej i duchowej, wielostronnych uzdolnieniach i pasji działania. Stali się oni wzorami i przewodnikami dla wielu ludzi w osobistej przemianie i zmaganiu z narodowymi problemami, co wzbudzało wielkie energie ducha do twórczości i pracy oraz wykorzystania z zapałem, i przekonaniem specyficznego oręża, jakim jest kultura, religia i historia.

⁴ Zob. M. Opiela, *170 lat realizacji systemu ochrony przez wychowanie w koncepcji Edmunda Bojanowskiego*, „Biuletyn Historii Wychowania”, 42/2021, s. 202–203. Dostępne też: <http://hdl.handle.net/20.500.12153/4558> [stan z dn. 24.03.2025].

⁵ E. Bojanowski, *Skazówka dla opiekunek odwiedzających domy ochrony*, Poznań 1844.

⁶ M. L. Opiela, *Odkrywanie i realizacja charyzmatu*, dz. cyt., s. 185.

⁷ *Korespondencja Edmunda Bojanowskiego z lat 1829–1871*, t. I–II, *Objaśnił, skomentował i zarysem monograficznym poprzedził Leonard Smołka*, Wrocław 2001.

⁸ E. Bojanowski, *Dziennik, Objąśnił, skomentował i wstępem poprzedził Leonard Smołka*, t. I–IV, Wrocław 2009.

⁹ *Prace, szkice i notatki Edmunda Bojanowskiego. Inedita*, t. I–II, red. E. Gigilewicz, M.L. Opiela, Lublin 2016. Dostępne także: <http://hdl.handle.net/20.500.12153/2858> [stan z dn. 24.03.2025].

Bojanowski „studiując rodzimą i obcojęzyczną literaturę filozoficzno-pedagogiczną, sięgając do doświadczenia ludzkości w dziedzinie wychowania, sam tworząc i działając praktycznie, wyciągał wnioski dla rozwijania koncepcji trwałej i elastycznej. Dostrzegał wzajemne zależności między tym, co niezmienne, bo ono stanowi stały punkt odniesień, źródło celów, zasad i zapewnia ciągłość działaniom oraz tym, co zmienne, a co gwarantuje rozwój, postęp, adaptację i realizację celów od podstawowych po najwyższe w zmieniających się warunkach miejsca i czasu. Dając takie podstawy swemu dziełu zapewnił mu właściwą dynamikę regulowaną przez założone procesy ciągłości i zmiany w samej jego naturze”¹⁰.

Budując podstawy teoretyczne oraz poszukując rozwiązań praktycznych i organizacyjnych Bojanowski uwzględniał potrzeby i możliwości dzieci, i środowiska. Dążył do poznania i zrozumienia możliwości odpowiedniego przygotowania do życia i ochrony przez wychowanie oraz wprowadzania młodego pokolenia w świat. Dostrzegał, że tkwiące w nim zagrożenia dla integralnego rozwoju cielesno-duchowego i wychowania osoby „nie tkwiły w naturze i jej żywiołach, ale w wytworach ludzkiego rozumu i cywilizacji. Podzielał zdanie sobie współczesnych myślicieli, pedagogów, że istotą wychowania człowieka jest umiejętna pomoc w kształtowaniu jego sfery duchowej, a szczególnie w wychowaniu moralnym opartym na wartościach, odkrywanych w religii, naturze i historii oraz w tych samych wymiarach urzeczywistnianych”¹¹. Odwołując się do wniosków z prowadzonych analiz wychodził z założenia, że „im groźniej teraźniejsze stosunki społeczne zachwiewają się z braku podstawy moralnej, tym żywotniejszym staje się zadaniem ludzkości sprawa wychowania. Za nią mnogie już podnosiły się głosy. Pestalozzi, który tej sprawie całkiem się poświęcił, nie widział innego wybawienia dla upadłej ludzkości, jak jedynie tylko we wychowaniu i na tej tylko drodze spodziewał się odrodzenia”¹².

Są to bardzo ważne wskazania dla podjęcia twórczej refleksji pedagogicznej w kontekście współczesnych wyzwań. E. Bojanowski „zakładał, iż skuteczna

¹⁰ M. Opiela, *Integralna pedagogika przedszkolna w systemie wychowania Edmunda Bojanowskiego. Kontynuacja i zmiana*, Lublin 2013, s. 326. Dostępne także: <http://hdl.handle.net/20.500.12153/1327> [stan z dn. 24.03.2025].

¹¹ Teżé, *Osoba i rodzina wobec wyzwań cywilizacyjnych. Pedagogia integralnego rozwoju i edukacji w koncepcji ochrony Edmunda Bojanowskiego*, Lublin 2019, s. 93. Dostępne także: <http://hdl.handle.net/20.500.12153/1556> [stan z dn. 24.03.2025].

¹² *Prace, szkice*, t. I, dz. cyt., s. 237.

ochrona osoby przed zagrożeniami może dokonywać się przez wychowanie i wspólnotę, czego prototypem jest rodzina. Chodzi o integralną edukację, trwającą od najmłodszych lat przez całe życie człowieka, a realizowaną w relacjach międzyosobowych, międzypokoleniowych, budujących więzi poprzez wzajemną wymianę wartości, budowanie wspólnoty”¹³. Bardzo ważne jest zatem rozpoznanie i właściwe odczytanie pełnego kontekstu współczesnych wyzwań wynikających z przemian i uwarunkowań cywilizacyjnych oraz znalezienia właściwej metody i środków ochrony osoby, i wspólnoty przez integralne wychowanie.

3. Inspiracje przyjętego przez E. Bojanowskiego stylu analizy kontekstu i wskazań wychowawczych wobec współczesnych wyzwań

Źródłem inspiracji dla opracowywania teoretycznych i praktycznych rozwiązań pedagogicznych może być współcześnie *Kompendium edukacyjne Edmunda Bojanowskiego*¹⁴, stanowiące rekonstrukcję jego dzieła, udostępniające pisma uporządkowane według zawartego w nich zamysłu autora.

Analizował rozwój myśli i praktyki wychowawczej, roli rodziny oraz instytucjonalnych form wczesnego wychowania na przestrzeni wieków, poszukując wzorów organizacyjnych i podstaw teoretycznych dla tworzonej ochron. Na bazie wstępnych założeń i w pełnym kontekście harmonijnie ujętych wymiarów natury, religii i historii przedstawił obraz dziecka w integralnym ujęciu jego rozwoju i edukacji w sferze fizycznej, umysłowej i obyczajowej. Następnie przystąpił do ukazania istotnych elementów procesu edukacji i jego praktycznej realizacji, określając środki i metody wychowania i nauczania w poszczególnych wymiarach integralnego rozwoju osoby. Na koniec wskazał zasady i formy organizacji instytucji. (...) Analizował więc dociekliwie epoki, by odkryć kierunek, w jakim ma zmierzać dalszy rozwój ludzkości oraz służący temu rozwojowi właściwy kształt wychowania, tworząc w ten sposób kontekst dziejowy dla dalszych analiz i praktycznych już wskazań¹⁵.

¹³ M. L. Opiela, *Aktualność myśli pedagogicznej Edmunda Bojanowskiego i jej aplikacja we wczesnej edukacji; analiza procesu w perspektywie międzynarodowej*, „Biografistyka Pedagogiczna” 2/2021, s. 85.

¹⁴ *Kompendium edukacyjne Edmunda Bojanowskiego*, red. M. L. Opiela, Lublin 2016. Dostępne także: <http://hdl.handle.net/20.500.12153/1336> [stan z dn. 24.03.2025].

¹⁵ Tamże, s. 17–18.

Zachowując zatem kontynuację ważnych i niezmiennych elementów wychowania i edukacji można dokonywać aktualizacji w obszarze zmienności dla efektywnej odpowiedzi na współczesne potrzeby i problemy. W efektywnym wykorzystaniu współczesnych osiągnięć nauki i praktyki, naukowo–technicznych, technologicznych, kulturowych i in. bardzo inspirującym jest styl analiz i wyciąganych z nich wniosków. Ważne jest obiektywne podejście w ocenie aktualnej sytuacji, by rozpoznać zagrożenia dla ochrony przed ich negatywnym wpływem, ale też szanse, które powinny zostać wykorzystane dla optymalnego rozwoju i wychowania osoby.

Wobec zmieniających się z upływem czasu warunków, w jakich człowiek żyje i dokonujących się przemian związanych z szeroko rozumianym rozwojem i postępem, Bojanowski poszukiwał tego, co stałe, niezmienne. Przyjmując, że nie zmienia się natura człowieka i wynikające z niej najgłębsze potrzeby, dotyczące celu, sensu życia i jego pełnego rozwoju, odnosił się do niezmiennego się również prawa Bożego. Odczytując prawdy zapisane w Biblii — cele i zasady ludzkiego życia, i rozwoju oraz analizując dorobek ludzkości tworzył koncepcję integralnego wychowania. Skoncentrowanie na tym, co jest wartością i szansą, z czujnością wobec zagrożeń, pozwala wykorzystać dorobek ludzkości i indywidualne możliwości wychowanka dla dobra jego samego i wspólnoty.

Analizując istotę wychowania i doceniając jego szczególne znaczenie we wczesnym dzieciństwie, Bojanowski twierdził, że: „Wychowanie jest zachowywaniem obyczajów rodzinnych — ma charakter zachowawczy tych zwyczajów, z których idą obyczaje”¹⁶. Przytacza tu również uzasadnienie znaczenia i konieczności troski o realizację jego celu, gdyż: „Im groźniej terażniejsze stosunki społeczne zachwiewają się z braku podstawy moralnej, tym żywo-
niejszym staje się zadaniem ludzkości sprawa wychowania”¹⁷. Uwzględniając właściwe wymiary stałości i zmienności, budował koncepcję wychowania, stanowiącą syntezę teoretycznego i praktycznego dorobku, ujmującą wartość różnorodnych koncepcji i stanowisk. Podstawą do przyjęcia pewnych stałości, źródeł jedności i możliwości porozumienia między nimi stała się zasada pełnego i harmonijnego rozwoju, i wychowania dziecka. Warto wykorzystać zatem wskazania E. Bojanowskiego, według którego osobę, rodzinę, naród i ludzkość

¹⁶ *Prace, szkice*, t. 1, dz. cyt., s. 237.

¹⁷ Tamże.

można najskuteczniej ochronić przez integralne wychowanie, poczynając od pierwszych chwil życia dziecka.

Współczesna myśl pedagogiczna i propozycje wychowania nie są wolne od sprzecznych w swych założeniach filozoficznych, nurtach i koncepcjach pedagogicznych. To wymaga dobrego ich rozeznania, by przy wyborze uniknąć redukcjonizmu antropologicznego, bo inaczej może to prowadzić do chaosu, który grozi pracy wychowawczej zagubieniem sensu wychowania. Ma to szczególnie wyraz w niebezpiecznych nurtach i ideach filozoficzno-pedagogicznych od XX w.

Zdiagnozowane najważniejsze zagrożenia i wyzwania, przed którymi stoi współczesna edukacja, wynikają ze „złożonych kontekstów i wymiarów, destruktywnych w swojej istocie nurtów filozoficzno-pedagogicznych, nawiązujących w szczególności do antropozofii, totalizmu, skrajnego liberalizmu, neoliberalizmu, postmodernizmu, antypedagogiki, międzykulturowości i genderyzmu”¹⁸. Konieczne jest zatem właściwe poznanie i zrozumienie istoty i oddziaływania współczesnych wyzwań. „Wszystkie wymienione nurty ideowo-pedagogiczne sytuują się w opozycji do paradygmatu przeszłości, tradycji, religii i narodu oraz zdaje się, że są zapowiedzią czegoś zupełnie nowego w przestrzeni kulturowej”¹⁹. Analiza wielu wymiarów kontekstu edukacji w odniesieniu do rodziny, wychowania, potrzeb i problemów, wartości i zagrożeń współczesnej sytuacji społeczno-kulturowej może pomóc we właściwym podejściu do tych wyzwań.

To wskazuje, że „zaradzenie współczesnym problemom w dziedzinie wychowania domaga się działań podobnych, jak te, które zaproponował E. Bojanowski w XIX wieku”²⁰. Zasadność tego potwierdza wielkie zapotrzebowanie społeczne wynikające z zaufania, wysokiej oceny i identyfikacji z wartościami, celami i zasadami, na jakich zbudowana jest teoria i praktyka wczesnej edukacji we współczesnych warunkach. Zresztą przekonanie o wartości i konieczności powrotu do tego, co stałe i sprawdzone w tradycji oraz jasna deklaracja odniesienia do zawartych tam egzystencjalnych prawd odnoszących się do aktualnej sytuacji człowieka zagubionego w świecie, staje się szczególną potrzebą naszych czasów.

Już na etapie budowania systemu wychowania Bojanowski pokazał, że teoria ciągle powinna być otwarta na aktualne potrzeby i problemy wynikające

¹⁸ M. Gizowski, *Niebezpieczne nurty i idee filozoficzno-pedagogiczne XX wieku*, Koszalin 2015, s. 6.

¹⁹ Tamże, s. 259.

²⁰ *Aktualność koncepcji pedagogicznej bł. E. Bojanowskiego*, red. M.L. Opiela, Dębica 2011, s. 8. Dostępne także: <http://hdl.handle.net/20.500.12153/3871> [stan z dn. 24.03.2025].

z warunków życia i potrzeb dzieci, ich rodzin, społeczeństwa, narodu, Kościoła i świata, by doskonalić praktykę. Ustawiczna refleksja nad podejmowanymi działaniami i ich teoretycznymi uzasadnieniami wynika z podkreślonej przez Bojanowskiego potrzeby twórczego ich wcielania w życie. Możemy to skutecznie uczynić przy dobrym rozeznaniu problemów konkretnych środowisk i wykorzystaniu możliwości, jakimi dysponujemy, biorąc pod uwagę współczesne osiągnięcia w dziedzinie nauki, kultury i techniki służące dobru człowieka.

Bojanowski jedynie na drodze wychowania widział możliwość wyprowadzenia ludzkości z błędnej drogi zbyt rozumowego, oderwanego od wartości, a przy tym dalekiego od prawdy urządzania świata. Podkreślał, że szczególnie rolę we wczesnym wychowaniu i rodzinie pełni kobieta. Odnosił się tu między innymi do Klementyny Tańskiej–Hoffmanowej:

Tańska obróciła się najpierw na dzieci klas wyższych, a potem na matki. Zajmując się dziećmi — mówi ks. Kajsiewicz w mowie pogrzebowej — musiała z kolei pomyśleć o przyrodzonej i pierwszej ich mistrzyni, matce, musiała pomyśleć o rodzinie. Z rodzin składa się naród, wielka rodzina, jak rodzina jest małym narodem. Wieluż polityków widzi, że Polska nierządna stała przeciw dłużej hierarchii, karność i dobrym obyczajem rodzin, a z ich upadkiem upadła i dźwignąć się nie może. Wieluż myśli, iż aby uleczyć naród wewnątrz, trzeba uleczyć rodzinę. Węzłem rodziny jest niewiasta, kapłanka niejako ogniska domowego, stojąca pośrodku między mężem, dziećmi i domownikami. Jak pierwszy upadek i potem odkupienie powszechne rodzin, narodów, ludzkości przyszło przez niewiastę, tak upadek i odkupienie częściowe w pewnych czasach i narodach przychodzi przez niewiastę. Tak rozumiała Tańska i w tym kierunku pracowała. A wydatnymi stronami tej pracy była pobożność, miłość i podnoszenie ludu i skrzętne wszelkich pamiątek, zwyczajów i obyczajów narodowych pielęgnowanie²¹.

Gdy współczesna kultura, różne organizacje i media bardzo często deformują obraz życia rodzinnego, role kobiety i mężczyzny, należy powrócić do niezmiennych wartości, które od wieków zapewniają trwanie rodziny, jej niepodważalne znaczenie dla życia i rozwoju jej członków, a także różnych wspólnot i grup społecznych. „Relatywizm etyczny kształtowany trendami globalnymi i hedonistycznymi wprowadził chaos pojęciowy, zaowocował m.in. alternatywnymi

²¹ *Prace, szkice*, t. 2, dz. cyt., s. 85.

formami życia małżeńskiego i rodzinnego, powodując określone konsekwencje takiego stanu rzeczy”²².

Współcześnie propagowanie i preferowanie alternatywnych form życia małżeńskiego i rodzinnego przez różne organizacje, ideologie oraz media, narusza stabilność rodziny i realizacji jej funkcji związanych z prokreacją, wychowaniem, pełnieniem jej misji w procesie formowania osoby i społeczeństwa. Zagrożeniem wynikającym z głębokiego kryzysu aksjologicznego, szczególnie wartości moralnych, jest bardzo subiektywne postrzeganie wartości ludzkiego życia i domaganie się prawa do dobrowolności decyzji w kwestii aborcji oraz eutanazji. Natomiast wprowadzanie w edukacji zmian dotyczących organizacji nauki religii w przedszkolach i szkołach, związanych z usunięciem przedmiotu *Wychowanie do życia w rodzinie*, i wprowadzaniem *Edukacji zdrowotnej* z wyeksponowaniem edukacji seksualnej w szkole prowadzi do pogłębienia kryzysu aksjologicznego. Poza tym bezmyślne korzystanie z internetu prowadzi do zaburzenia relacji interpersonalnych, także w rodzinie, bez których nie ma mowy o rozwoju i wychowaniu dziecka.

T. Kukołowicz podkreślając niezastępowalność rodziny pisała:

Dom, rodzina, rodzicielstwo to świętości, stanowią społeczne *sacrum*, mimo dostrzegalnego współcześnie kryzysu rodziny w kulturze europejskiej. Ale dom pozostaje mimo wszystko ciągle miejscem samorealizacji. (...) W domu rodzinnym otrzymujemy przekaz wartości, obyczajów, tradycji, nawyków oraz dochodzi do tego jeszcze ogólnospołeczny system edukacji, co decyduje o pozyskiwaniu przez człowieka tożsamości²³.

Wychodząc z założenia, że natura człowieka nie zmienia się, można stwierdzić, że dla dobra dziecka, niezależnie od następujących zmian społeczno-kulturowych, niezmiennie obydwój rodzice są ważni. We wczesnym wychowaniu, które jest budowaniem fundamentu pod całościowy rozwój osoby, szczególną rolę odgrywa kobieta, jak wskazywała Tańska. Mężczyzna był głową rodziny, wzorem męskości i troski o swoich bliskich, rodzinę i ojczyznę. Bojanowski, by wspierać rodzinę tworzył ochronki dla dzieci, w których organizował także wieczornice dla rodziców i pomoc kobietom w doskonaleniu ich umiejętności.

²² A. Szyszko-Bohusz, *Rodzina współczesna wobec wyzwań cywilizacji naukowo-technicznej. Możliwości pomocy rodzinie w różnych sytuacjach życiowych*, „Państwo i Społeczeństwo” 3/2005, s. 70.

²³ T. Kukołowicz, *Rodzina wychowuje. Wybrane zagadnienia*, Stalowa Wola 1996, s. 33.

L. Posadzy nawiązując do A. Cieszkowskiego wskazywał, że „Miłosna natura niewiasty musi przyjść w pomoc naszemu choremu stuleciu, ona tylko może sporządzić lekarstwo na przywary społeczne. Tym lekarstwem będą ochrony”²⁴. Doceniając ogromną rolę kobiet, Bojanowski przestrzegał je przed niebezpieczeństwami oraz uczył odpowiedzialności płynącej z ich natury i godności. Wskazywał:

Jak bowiem wewnętrzne życie naszego ludu, jego religijność, jego zwyczaje i cała tradycja rodzima jest wyłącznym dziedzictwem kobiet, tak i obyczaje, cnoty i wady ludu są kobiet zasługą lub winą²⁵.

Dlatego angażując dziewczęta do prowadzenia wychowania dzieci w ochronkach, przygotowywał je do tej pracy, zbierał z literatury i dzieł kultury polskiej i analizowanych dziejów ludzkości najdrobniejsze szczegóły ważne dla integralności wychowania.

W 1850 r. założył Zgromadzenie Sióstr Służebniczek Maryi Niepokalanej, by zapewnić ciągłość i jakość wsparcia rodzin i działań opiekuńczo-wychowawczych, według opracowanych wskazań, które wciąż są realizowane.

4. Aktualność myśli pedagogicznej bł. Edmunda Bojanowskiego i jej praktycznej aplikacji współcześnie

Opracowując koncepcję ochrony przez wychowanie, E. Bojanowski stworzył ściśle określone zasady i reguły pracy wychowawczej. Jednak świadom wartości własnych doświadczeń życiowych, poczynawszy od wczesnego wychowania w rodzinie oraz wniosków z prowadzonych analiz dziejów ludzkości i edukacji był osobiście przekonany o konieczności zaangażowania się wychowawców w ich twórcze przestrzeganie i realizację. Zostawił konkretny styl działań służący poznawaniu i rozumieniu rzeczywistości, by służyć wychowaniu dzieci przez wspieranie ich rozwoju i przygotowanie do życia zgodnie z naturą, religią i historią, wykorzystując szanse i chroniąc przed zagrożeniami. Siostry Służebniczki

²⁴ L. Posadzy, *Przedmowa*, [w:] A. Cieszkowski, *O ochronach wiejskich*, Poznań 1922, s. XII.

²⁵ *Prace, szkice*, t. 2, dz. cyt., s. 17.

przez 175 lat kontynuują te działania według wskazanego stylu, realizując cele i zasady, które nie przestały być aktualne.

Działania wychowawcze w koncepcji pedagogicznej E. Bojanowskiego, w której wobec zidentyfikowanych problemów cywilizacyjnych ważna była profilaktyka, ochrona, umiejętnie powiązane z kształceniem, opieką, były nastawione na potrzeby rozwojowe osoby dziecka oraz na dobro rodziny i narodu. Odnoszenie się do stanowiącego jej mocne podstawy chrześcijańskiego systemu wartości ma ogromne znaczenie dla integralnego rozwoju osoby i społeczeństwa, szczególnie w sytuacji utraty nadziei na pozytywne zmiany w kontekście aktualnych wyzwań²⁶. Bojanowski podkreślał, że dotyczy to przede wszystkim „moralnej strony i chodzi o ochronienie dzieci od wszystkich złych wpływów, a następczo im wczesnych i na całe życie stanowczych nawyków do dobrego, tudzież rychłe rozwijanie ich wrodzonych zdolności”²⁷.

Ważne jest „wykorzystanie skarbów kultury i tradycji oraz osiągnięć myśli ludzkiej o dużym znaczeniu dla tożsamości narodowej i umacniania wartości ważnych dla konkretnej społeczności”²⁸. Bojanowski wskazywał:

Takie jest pierwotne, wewnętrzne, rodzime życia rodzinnego wiązanie. Zewnętrzna politycznego bytu budowa runęła i rozrzucona leży znów na poziomie rodzinnego, rolniczego życia. Drzewo narodowego żywota, własnym spróchnieniem wątłe, a burzą zwalone, postawić nazad się nie da, lecz musi z korzeni się odrodzić. Korzeniami jego jest lud trzymający się ziemi, którego burze nie dotknęły, w którym zdrowy pierwiastek życia pozostał²⁹.

To obrazowe ukazanie rzeczywistości jest wciąż aktualnym uzasadnieniem potrzeby powrotu do podstaw życia człowieka, czyli rodziny i do korzeni, czyli tradycji i kultury, w których realizowane jest wychowanie w kontekście aktualnych wyzwań.

Na bazie spuścizny E. Bojanowskiego w postaci pism, analiz, koncepcji i dzieła wychowania, które jest kontynuowane, opracowano wiele analiz teoretycznych, program wychowania przedszkolnego i pomoce metodyczne według

²⁶ Zob. M. Opiela, *Integralna pedagogika przedszkolna*, dz. cyt., s. 85, 212.

²⁷ *Prace, szkice*, t. 1, dz. cyt., s. 255.

²⁸ M. L. Opiela, *Aktualność myśli pedagogicznej Edmunda Bojanowskiego*, dz. cyt., s. 85.

²⁹ *Prace, szkice*, t. 2, dz. cyt., s. 7–8.

jego myśli pedagogicznej. Rozwój pedagogiki jako nauki, kontekst przemian społeczno–kulturowych i związane z nimi wyzwania stanowią podstawy do analiz i ewaluacji oraz doskonalenia pomocy i praktyki pedagogicznej.

Na podstawie zachowanych notatek i zawartych w nich wskazań oraz doświadczeń ich zastosowania w praktyce przez Siostry Służebniczki, odpowiadając na potrzeby i zagrożenia współczesnej rodziny, w 2008 r. opracowano *Program wychowania przedszkolnego według koncepcji pedagogicznej bł. Edmunda Bojanowskiego*³⁰. Podlega on ustawicznej ewaluacji, a na skutek wyzwań związanych z trendami edukacyjnymi na świecie, pandemią i in., po dostosowaniu do wymogów został obecnie udostępniony w 8 językach³¹.

Zainteresowanie programem i jego aplikacją w odmiennych warunkach społeczno–kulturowych potwierdza ponadczasowość i uniwersalność jego teoretycznych podstaw oraz aktualność koncepcji pedagogicznej w odpowiedzi na współczesne wyzwania na świecie.

Tab. 1. Zainteresowanie *Programem wychowania przedszkolnego według koncepcji bł. Edmunda Bojanowskiego* udostępnionym on–line w Repozytorium Instytucjonalnym KUL (RI KUL) i w ResearchGate (RG)

Wersja językowa programu	Data udostępnienia w RI KUL	Liczba odwiedzin RI KUL	Najwięcej odwiedzin z danego kraju w RI KUL	Liczba odwiedzin RG
J. polski	06.04.2021 r.	2 498	Polska 2 223, Irlandia 105, USA 74, Szwecja 13, Brazylia 10, Niemcy 10, Boliwia 9, Włochy 7, Holandia 4, Wietnam 4, Belgia 3, Francja 3, Litwa 3, Peru 3, Ukraina 3, Watykan 3, Austria 2, Białoruś 2, Czechy 2, Finlandia 2, Rosja 2, Dania 1,...	173

³⁰ M. Opiela, M. Kaput, E. Piekarcz, A. Kornobis, Z. Zymróż, S. Chudzik, *Program wychowania przedszkolnego według koncepcji pedagogicznej bł. Edmunda Bojanowskiego*, Lublin 2021.

³¹ Bezpośrednie linki do *Programu wychowania przedszkolnego wg koncepcji pedagogicznej bł. E. Bojanowskiego*, który jest dostępny w wersji językowej:

- polskiej — <http://hdl.handle.net/20.500.12153/1575> [stan z dn. 24.03.2025]
- francuskiej — <http://hdl.handle.net/20.500.12153/1601> [stan z dn. 24.03.2025]
- ukraińskiej — <http://hdl.handle.net/20.500.12153/3057> [stan z dn. 24.03.2025]
- hiszpańskiej — <http://hdl.handle.net/20.500.12153/1612> [stan z dn. 24.03.2025]
- rosyjskiej — <http://hdl.handle.net/20.500.12153/1602> [stan z dn. 24.03.2025]
- angielskiej — <http://hdl.handle.net/20.500.12153/1578> [stan z dn. 24.03.2025]
- portugalskiej/brazylijskiej — <http://hdl.handle.net/20.500.12153/3064> [stan z dn. 24.03.2025]
- niemieckiej — <http://hdl.handle.net/20.500.12153/5130> [stan z dn. 24.03.2025].

J. angielski	08.04.2021 r.	708	Polska 556, USA 46, Szwecja 14, Irlandia 12, Boliwia 11, Niemcy 6, Turcja 6, Kanada 4, Wielka Brytania 4, Wietnam 4, Etiopia 3, Holandia 3, Włochy 3, Peru 3, Bułgaria 2, Białoruś 2, Chiny 2, Dania 2, Estonia 2, Hiszpania 2, Kenia 2, RPA 2, Albania 1,...	118
J. francuski	09.04.2021 r.	699	Polska 551, USA 44, Kanada 23, Francja 16, Irlandia 11, Niemcy 8, Szwecja 6, Włochy 5, Wietnam 4, Kamerun 3, Mali 3, Belgia 2, Boliwia 2, Burundi 2, Brazylia 2, Czad 2, Holandia 2, Maroko 2, Togo 2, Austria 1, Algieria 1, Bułgaria 1, Estonia 1,...	1
J. rosyjski	09.04.2021 r.	561	Polska 469, USA 36, Irlandia 11, Białoruś 7, Szwecja 7, Rosja 6, Kazachstan 4, Niemcy 4, Wietnam 4, Boliwia 2, Holandia 2, Mołdawia 2, Włochy 2, Dania 1, Bułgaria 1, Estonia 1, Francja 1, Wielka Brytania 1	7
J. hiszpański	16.04.2021 r.	794	Polska 499, Meksyk 76, USA 45, Peru 40, Boliwia 18, Ekwador 16, Szwecja 16, Kolumbia 12, Irlandia 11, Portoryko 6, Holandia 5, Kostaryka 5, Panama 5, Wenezuela 5, Hiszpania 4, Wietnam 4, Argentyna 3, Chile 3, Niemcy 3, Francja 3,...	533
J. ukraiński	13.05.2022 r.	460	Polska 343, Ukraina 60, USA 18, Irlandia 11, Wietnam 10, Szwecja 9, Niemcy 2, Holandia 2, Włochy 2, Bułgaria 1, Kazachstan 1, Mołdawia 1	134
J. portugalski	23.05.2022 r.	431	Polska 333, Wietnam 34, USA 17, Brazylia 15, Irlandia 12, Szwecja 11, Niemcy 3, Holandia 2, Włochy 2, Bułgaria 1, Boliwia 1	1496
J. niemiecki	23.02.2023 r.	433	Polska 370, Niemcy 55, Włochy 3, Maroko 2, Austria 1, Irlandia 1, Turcja 1	2

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Repozytorium Instytucjonalnego KUL i ResearchGate (RG) (dane na dzień 21.02.2025 r.).

Udostępniony *Program wychowania przedszkolnego według koncepcji pedagogicznej bł. Edmunda Bojanowskiego* wykorzystywany jest w różnych środowiskach na świecie w przedszkolach, ale także jako inspiracja do organizacji działań pedagogicznych w różnych placówkach i grupach różnowiekowych.

Ważna dla koncepcji pedagogicznej E. Bojanowskiego zasada integracji i integralności może być realizowana w zróżnicowanych grupach podopiecznych placówek oświatowych, opiekuńczo-wychowawczych i pomocy społecznej oraz

członków grup formacyjnych i środowisk wychowawczych. Dlatego założenia programu wychowania przedszkolnego według jego koncepcji są wykorzystywane dla organizacji działań pedagogicznych w innych formach działań opiekuńczo-wychowawczych, np. placówkach wsparcia dziennego dla dzieci, młodzieży czy dorosłych.

Przyjęte założenia antropologiczne i kulturowe, oparte na nich działania pedagogiczne, adekwatne do wynikających z nich potrzeb i możliwości rozwojowych osoby, umożliwiają wsparcie rozwoju każdej osoby bez względu na różnice stanu zdrowia, sprawności fizycznej i umysłowej, wieku, statusu materialnego i kulturowego, uzdolnień i umiejętności. Stąd realizacja praktyczna tej koncepcji oparta jest na modelu rodzinnym, ukierunkowana na wartości i ich ochronę poprzez szacunek do tradycji i przekazywanie ich w wychowaniu oraz kultywowanie w życiu codziennym³².

Dla wspomagania realizacji powyższych działań pedagogicznych, bazując na wskazaniach i spuściznie E. Bojanowskiego, opracowano materiały metodyczne. Wykorzystując współczesne możliwości techniczne wybrano i opracowano 46 gier i zabaw, które zostały opisane i nagrane w wersji filmowej w publikacji *Gry i zabawy według notatek bł. Edmunda Bojanowskiego*. Na prośbę wdrażających koncepcję E. Bojanowskiego w innych krajach na świecie zostały one udostępnione w Repozytorium Instytucjonalnym KUL i na YouTube w siedmiu językach³³. Podkreśla się społeczno-kulturowy walor aplikacji gier i zabaw, co sprawia, że można je wykorzystać dla innowacji działań w edukacji, integracji międzypokoleniowej i międzykulturowej³⁴.

³² *Pedagogia integralnego rozwoju i edukacji w koncepcji pedagogicznej bł. Edmunda Bojanowskiego. Podstawy teoretyczne i materiały metodyczne*, red. M. L. Opiela, Lublin 2022, s. 15.

³³ *Gry i zabawy według notatek bł. Edmunda Bojanowskiego*, red. M. L. Opiela, Lublin 2022.
— w języku polskim — <http://hdl.handle.net/20.500.12153/2490> [stan z dn. 24.03.2025]
— w języku francuskim: — <http://hdl.handle.net/20.500.12153/3439> [stan z dn. 24.03.2025]
— w języku ukraińskim: — <http://hdl.handle.net/20.500.12153/3217> [stan z dn. 24.03.2025]
— w języku angielskim: <http://hdl.handle.net/20.500.12153/2554> [stan z dn. 24.03.2025]
— w języku rosyjskim: <http://hdl.handle.net/20.500.12153/2504> [stan z dn. 24.03.2025]
— w języku hiszpańskim: <http://hdl.handle.net/20.500.12153/2503> [stan z dn. 24.03.2025]
— w języku portugalskim/ brazylijskim: <http://hdl.handle.net/20.500.12153/3851> [stan z dn. 24.03.2025].

³⁴ *Pedagogia integralnego rozwoju*, dz. cyt., s. 33.

Tab. 2. Zainteresowanie materiałami metodycznymi udostępnionymi on-line w Repozytorium Instytucjonalnym KUL i YouToube

Publikacja	Repozytorium KUL			YouToube	
	Gry i zabawy (wydruk)	Udostępnienie	Liczba odwiedzin	Najwięcej odwiedzin z danego kraju	Udostępnienie
J. polski (1 300 egz.)	17.02. 2022 r.	1 937	Polska 175961, USA 53, Irlandia 36, Wietnam 23, Belgia 20, Szwecja 14, Brazylia 8, Niemcy 8, W. Brytania 3, Austria 1, Boliwia 1, Czechy 1, Holandia 1, Japonia 1, Kamerun 1, RPA 1,...	21.11. 2021 r.	7 319 (12 730)
J. hiszpański (30 egz.)	18.02. 2022 r.	398	Polska 311, USA 24, Wietnam 23, Irlandia 11, Szwecja 11, Boliwia 7, Niemcy 4, Kolumbia 2, Brazylia 1, Hiszpania 1, Peru 1, Wenezuela 1	28.11. 2021 r.	565 (4 637)
J. rosyjski	18.02. 2022 r.	370	Polska 290, Wietnam 23, USA 17, Irlandia 11, Szwecja 11, Ukraina 4, Niemcy 4, Boliwia 2, Kazachstan 3, Rosja 2, Bułgaria 1, Włochy 1	14.01. 2022 r.	458 (1 723)
J. angielski (80 egz.)	22.02. 2022 r.	459	Polska 368, USA 25, Wietnam 23, Szwecja 14, Irlandia 13, RPA 4, Dania 2, Niemcy 2, Tajlandia 2, Brazylia 1, Bułgaria 1, Chiny 1, Holandia 1, Hong Kong 1, Norwegia 1, Włochy 1	26.01. 2022 r.	556 (1 352)
J. ukraiński	21.06. 2022 r.	351	Polska 283, USA 20, Ukraina 17, Irlandia 12, Szwecja 8, Wietnam 7, Włochy 2, Bułgaria 1, Niemcy 1	15.06. 2022 r.	150 (1 228)
J. francuski (20 egz.)	12.08. 2022 r.	491	Polska 360, Kamerun 72, USA 17, Irlandia 11, Szwecja 8, Kanada 5, Wietnam 3, Belgia 2, Bułgaria 2, Chiny 2, Niemcy 2, Austria 1, Brazylia 1, Czad 1, Dania 1, Francja 1, ...	03.08. 2022 r.	132 (1 536)

J. portugalski	07.11. 2022 r.	252	Polska 208, Irlandia 11, USA 11, Brazylia 5, Szwecja 5, Wietnam 3, Kanada 2, Rosja 2, Boliwia 1, Czechy 1, Niemcy 1, Ukraina 1, Włochy 1	07.11. 2022 r.	109 (556)
----------------	-------------------	-----	--	-------------------	--------------

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Repozytorium Instytucjonalnego KUL i YouToube (dane na dzień 21.02.2025 r.).

Ze względu na niezwykle ważny wymiar kształtowania osobowości dziecka, jakim jest jego rozwój i wychowanie moralne, dla kształtowania właściwych postaw i zachowań przez przekaz, i wdrażanie, norm i wartości, ukierunkowanie dziecka na przyjęcie oraz postępowania zgodnie z nimi opracowano i udostępniono w wersji drukowanej i fonicznej *Opowiadania według notatek bł. Edmunda Bojanowskiego*.

Wybrano z zachowanych notatek 69 powiastek, bajek, legend i opowiadań, które zostały uwspółcześnione i nagrane przez aktorów lubelskich teatrów. Przez ich treść zachęca się wychowanka do aktywizowania jego postawy poprzez przykład wzorców osobowych czerpanych z Biblii, historii i przykładów z życia oraz rozwijania poczucia odpowiedzialności za siebie, innych i Ojczyznę. Zgodnie z intencją Bojanowskiego chodzi o to, by w sposób harmonijny wzmacniały rozwój umysłowy i duchowy w wymiarze moralnym, religijnym³⁵. Pisał:

Powiastki wszelkie służyć powinny ku objaśnieniu i lepszemu zrozumieniu katechizmu, a mianowicie przedniejszych przykazań, które w obręb życia dziecięcego wchodzi³⁶.

To wskazanie zainspirowało także do opracowania katechizmu.

Postulat integracji religijnego wychowania, które dziecko otrzymuje na katechizacji oraz w rodzinie katolickiej, z działalnością wychowawczą przedszkola i szkoły,

³⁵ *Pedagogia integralnego rozwoju*, dz. cyt., s. 33. Zob. *Opowiadania według notatek bł. Edmunda Bojanowskiego*, red. M. L. Opiela, Lublin 2022. Dostępne także: <http://hdl.handle.net/20.500.12153/2492> [stan z dn. 24.03.2025].

³⁶ *Prace, szkice*, t. 1, dz. cyt., s. 747.

jest bardzo ważny dla jego integralnego wychowania. Opowiadania (...). Stanowią one także pomoc metodyczną do opracowanego *Katechizmu według bł. Edmunda Bojanowskiego*, który może być wykorzystany w katechezie oraz w rodzinach³⁷.

Wdrażanie i ewaluacja *Programu wychowania przedszkolnego według koncepcji pedagogicznej bł. E. Bojanowskiego* wskazały na potrzebę zastosowania we współczesnej praktyce edukacyjnej także wskazań dotyczących różnych form obrzędowości. „Wszędzie ważne jest, aby poszczególne dni, tygodnie, miesiące, a tym samym każdy rok i całe życie, przeżywać w porządku i harmonii, która pozwoli integralnie rozwijać się każdej osobie, budować relacje z innymi, służyć Bogu, ojczyźnie i innym ludziom w harmonii religii, historii i natury, jak to określał bł. E. Bojanowski. Chodzi również o zachowanie tradycji i zwyczajów danego regionu, kraju”³⁸. Dla zainspirowania ich organizacji w różnych placówkach zdecydowano o ukazaniu tych, które proponował do wprowadzenia w ochronkach dla świętowania, pielęgnowania zwyczajów i tradycji, wyróżniając obrządki pobożne, światowe i domowe. Zamieszczono także linki do filmów udostępnionych dla ukazania możliwości ich organizowania, jednak z zachowaniem odniesienia do tradycji, zwyczajów i warunków miejscowych³⁹.

Mimo opracowania i udostępnienia tych podstaw teoretycznych i materiałów metodycznych ze względu na ich specyfikę kulturową w języku polskim, obserwuje się duże zainteresowanie nimi na świecie.

Tab. 3. Zainteresowanie materiałami metodycznymi udostępnionymi on-line w Repozytorium Instytucjonalnym KUL i YouToube

Publikacja (wydruk)	Repozytorium KUL			YouToube	
	Data udostępnienia	Liczba odwiedzin	Najwięcej odwiedzin z danego kraju	Data udostępnienia	Liczba odwiedzin
Opowiadania Język polski (1 300)	18.02.2022 r.	988	Polska 905, USA 24, Wietnam 23, Irlandia 14, Szwecja 9, Boliwia 4,	21.11.2021 r.	2 631 (4 837)

³⁷ *Pedagogia integralnego rozwoju*, dz. cyt., s. 34. *Katechizmu według bł. Edmunda Bojanowskiego*, ks. A. Kiciński, Lublin 2023. Dostępne także: <http://hdl.handle.net/20.500.12153/3855> [stan z dn. 24.03.2025].

³⁸ Tamże, s. 36.

³⁹ Zob. s. M. E. Piekarz, s. M. M. Zoń, s. M. B. Pałkowska, s. M. W. Ortył, s. M. D. Gościńska, *Obrzędowość ochronki*, [w:] *Pedagogia integralnego rozwoju*, dz. cyt., s. 41–102.

Opowiadania Język polski (1 300)	18.02.2022 r.	988	Brazylia 3, Niemcy 2, Bułgaria 1, Peru 1, Słowacja 1, Włochy 1	21.11.2021 r.	2 631 (4 837)
Pedagogia integralnego rozwoju i edukacji... (900)	10.02.2022 r.	770	Polska 697, Wietnam 23, Szwecja 12, USA 11, Irlandia 7, Belgia 4, Boliwia 3, Włochy 3, Kamerun 2, Hiszpania 2, Austria 1, Bułgaria 1, Czechy 1, Dania 1, Peru 1, Watykan 1	---	---
Obrzędowość ochronki	---	---	---	06.12.2021 r.	1 089 (4 065)
Katechizm Język polski (10 700)	08.11.2022 r.	3 133	Polska 2 775, Irlandia 82, USA 71, Boliwia 29, Wietnam 23, Dania 20, Niemcy 21, Ukraina 20, Włochy 13, Rosja 9, Francja 8, Szwecja 8, Terytoria Palestyńskie 7, Anglia 5, Białoruś 5, Austria 4, Holandia 4...	---	----

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Repozytorium Instytucjonalnego KUL i YouToube (dane na dzień 21.02.2025 r.).

Zainteresowanie koncepcją pedagogiczną i wskazaniem E. Bojanowskiego potwierdza niezwykle ważny w jego mniemaniu motyw odniesienia do przeszłości, której zrozumienie otwiera na teraźniejszość i przyszłość. Pozwala także poznawać istotę i prawidłowości natury, rolę człowieka jako osoby, by „w zdrowym ciele rozwijać zdrowego ducha” i skarby kultury, w perspektywie natury, religii i historii. To służy optymalnemu podejściu do sprawy integralnego wychowania i ochrony osoby, budowania relacji osobowych i przygotowania do życia, by wychowanie było realistyczne i całościowe, a nieideologiczne i jednostronne.

Współcześnie podkreśla się potrzebę powrotu do korzeni:

Jedną z reakcji grup społecznych na postępującą globalizację i wielokulturowość może być odwołanie się do własnej, tradycyjnej tożsamości kulturowej, przez próbę odpowiedzi na pytania, kim jestem i do jakiej grupy należę, a następnie utożsamienie się z daną grupą. Reakcja ta, cechująca w szczególności ludzi młodych, zagubionych

w nowej rzeczywistości, skutkować może chęcią powrotu do korzeni, odnalezienia wartości w poczuciu przynależności do tradycyjnych ram kulturowych, zakreślonych na przykład przez narodowość czy wspólnotę religijną, w dalszej zaś perspektywie przez cywilizację. [...] Skupiając w szczególności uwagę na problemie globalizacji oraz dynamicznej, masowej migracji i podążającej za nią wymiany cywilizacyjnej, i kulturowej oraz charakterystycznej na nie odpowiedzi w postaci poszukiwania własnej tożsamości przez zbiorowości, objawiającej się w tak zwanym powrocie do starych, sprawdzonych identyfikacji, na przykład narodowych czy regionalnych, stara się odpowiedzieć na pytanie o szanse i zagrożenia związane z tym zjawiskiem, w kontekście kształtowania się społeczeństw⁴⁰.

Przekaz zawarty w pismach i myśli pedagogicznej E. Bojanowskiego może inspirować do pogłębionych analiz wartości i działań tkwiących w kulturze narodowej dla rozwoju teoretycznej refleksji nad edukacją w kontekście współczesnych wyzwań. Wieloaspektowe ujmowanie przez niego rzeczywistości, w warunkach różnorodnych opresji czasu zaborów prowadziło do równie złożonego, ale integralnego rozumienia edukacji osoby oraz społeczności w pełnej perspektywie czasu, relacji, dorobku ludzkiej myśli oraz wielorakich społeczno-kulturowych uwarunkowań.

Zakończenie

Podsumowując, można stwierdzić, że w kontekście bardzo dynamicznych przemian cywilizacyjnych i wynikających z nich różnych szans i wyzwań należy poszukiwać rozwiązań, jak wykorzystać możliwości i jak przeciwdziałać destruktywnym skutkom działań propagandowych i edukacyjnych. Odnosząc się do wyzwań, wobec których staje współcześnie rodzina i osoba, powrót do niezmiennych wartości przez wychowanie pozwoli w dużym stopniu uniknąć zagrożeń. Inspiracją może być styl podejścia i myśl pedagogiczna E. Bojanowskiego, a pomocą jego propozycje rozwiązań praktycznych oraz pomoce teoretyczne i metodyczne opracowane współcześnie.

⁴⁰ M. Podgórski, *Powrót do korzeni — szanse i zagrożenia dla społeczeństw XXI wieku w procesie odradzania się tożsamości*, [w:] *Wyzwania i problemy społeczeństwa w XXI wieku*, t. I, red. E. Chodźko, K. Talarek, Lublin 2020, s. 7.

Zarówno wskazania Bojanowskiego, jak i duże zainteresowanie aplikacją jego koncepcji wychowania na świecie sygnalizują potrzebę wsparcia wychowania w rodzinie i dowartościowania roli wczesnego wychowania dziecka. Zapewnia to przyjęcie chrześcijańskiej koncepcji człowieka jako osoby i wspieranie jej rozwoju przez integralne wychowanie, czyli trwające od najmłodszych lat przez całe życie człowieka, a realizowane w relacjach międzyosobowych, międzypokoleniowych, budujących więzi poprzez wzajemną wymianę wartości, tworzenie wspólnoty. Wsparcie rodzin w realizacji wychowania według ponadczasowych, uniwersalnych wartości opartych na chrześcijańskim systemie wartości daje możliwość ochrony rodziny i osoby oraz wyzwolenia z destruktywnych postaw i zachowań. Jest także szansą stworzenia odpowiednich warunków w perspektywie natury, religii, historii i pozwala właściwie wykorzystać możliwości oraz ochronić przed zagrożeniami wyzwań cywilizacyjnych.

Bibliografia

- Aktualność koncepcji pedagogicznej bł. E. Bojanowskiego*, red. M.L. Opiela, Dębica 2011.
Dostępne: <http://hdl.handle.net/20.500.12153/3871> [stan z dn. 24.03.2025].
- Bojanowski E., *Dziennik*, Objąsnił, skomentował i wstępem poprzedził Leonard Smołka, t. I-IV, Wrocław 2009.
- Bojanowski E., *Skazówka dla opiekunek odwiedzających domy ochrony*, Poznań 1844.
- Gizowski M., *Niebezpieczne nurty i idee filozoficzno-pedagogiczne XX wieku*, Wyd. Uczelniane Politechniki Koszalińskiej, Koszalin 2015.
- Gry i zabawy według notatek bł. Edmunda Bojanowskiego*, red. M. L. Opiela, Lublin 2022.
Dostępne: <http://hdl.handle.net/20.500.12153/2490> [stan z dn. 24.03.2025].
- Katechizmu według bł. Edmunda Bojanowskiego*, red. A. Kiciński, Lublin 2023. Dostępne: <http://hdl.handle.net/20.500.12153/3855> [stan z dn. 24.03.2025].
- Kompendium edukacyjne Edmunda Bojanowskiego*, red. M.L. Opiela, Lublin 2016. Dostępne: <http://hdl.handle.net/20.500.12153/1336> [stan z dn. 24.03.2025].
- Korespondencja Edmunda Bojanowskiego z lat 1829–1871*, t. I-II, Objąsnił, skomentował i zarysem monograficznym poprzedził Leonard Smołka, Wrocław 2001.
- Kukołowicz, T., *Rodzina wychowuje. Wybrane zagadnienia*. Stalowa Wola 1996.
- Opiela M. L., *Odkrywanie i realizacja charyzmatu założycielskiego w życiu i działalności bł. Edmunda Bojanowskiego*, „*Studia Redemptorystowskie*” 7/2009, s. 179–222.

- Opiela M., *Integralna pedagogika przedszkolna w systemie wychowania Edmunda Bojanowskiego. Kontynuacja i zmiana*, Lublin 2013. Dostępne: <http://hdl.handle.net/20.500.12153/1327> [stan z dn. 24.03.2025].
- Opiela M., *Osoba i rodzina wobec wyzwań cywilizacyjnych. Pedagogia integralnego rozwoju i edukacji w koncepcji ochrony Edmunda Bojanowskiego*, Lublin 2019. Dostępne: <http://hdl.handle.net/20.500.12153/1556> [stan z dn. 24.03.2025].
- Opiela M., Kaput M., Piekarz E., Kornobis A., Zymróż Z., Chudzik S., *Program wychowania przedszkolnego według koncepcji pedagogicznej bł. Edmunda Bojanowskiego*, Lublin 2021.
- Opiela M. L., *Aktualność myśli pedagogicznej Edmunda Bojanowskiego i jej aplikacja we wczesnej edukacji; analiza procesu w perspektywie międzynarodowej*, „Biografistyka Pedagogiczna” 2/2021, s. 81–105. Dostępne: <http://hdl.handle.net/20.500.12153/2031> [stan z dn. 24.03.2025].
- Opiela M., *170 lat realizacji systemu ochrony przez wychowanie w koncepcji Edmunda Bojanowskiego*, „Biuletyn Historii Wychowania”, 42/2021, s. 199–208. Dostępne: <http://hdl.handle.net/20.500.12153/4558> [stan z dn. 24.03.2025].
- Opowiadania według notatek bł. Edmunda Bojanowskiego*, red. M. L. Opiela, Lublin 2022. Dostępne: <http://hdl.handle.net/20.500.12153/2492> [stan z dn. 24.03.2025].
- Pedagogia integralnego rozwoju i edukacji w koncepcji pedagogicznej bł. Edmunda Bojanowskiego. Podstawy teoretyczne i materiały metodyczne*, red. M. L. Opiela, Lublin 2022. Dostępne: <http://hdl.handle.net/20.500.12153/2489> [stan z dn. 24.03.2025].
- Podgórski M., *Powrót do korzeni — szanse i zagrożenia dla społeczeństw XXI wieku w procesie odradzania się tożsamości*, [w:] *Wyzwania i problemy społeczeństwa w XXI wieku*, t. I, red. E. Chodźko, K. Talarek, Lublin 2020, s. 7–19.
- Posadzy L., *Przedmowa*, [w:] A. Cieszkowski, *O ochronach wiejskich*, Poznań 1922, s. V–XVI.
- Prace, szkice i notatki Edmunda Bojanowskiego. Inedita*, t. I–II, red. E. Gigilewicz, M.L. Opiela, Lublin 2016. Dostępne: <http://hdl.handle.net/20.500.12153/2858> [stan z dn. 24.03.2025].
- Szyszko–Bohusz A., *Rodzina współczesna wobec wyzwań cywilizacji naukowo–technicznej. Możliwości pomocy rodzinie w różnych sytuacjach życiowych*, „Państwo i Społeczeństwo” 3/2005, s. 69–73. Dostępne: <http://hdl.handle.net/11315/25470> [stan z dn. 24.03.2025].

**THE MESSAGE OF BLESSED EDMUND BOJANOWSKI'S
WRITINGS AND PEDAGOGICAL THOUGHT
INSPIRE A RESPONSE TO CONTEMPORARY CHALLENGES**

Summary

The rich legacy of Edmund Bojanowski provides a source of knowledge of his pedagogical thought and allows it to be read in the current conditions of place and time. Based on an analysis of European pedagogical thought and its relationship to the historical development of humanity and on the situation of the nation and the family at the time, he showed the essence and value of early upbringing. He created a conception of upbringing and left a style of action for knowing and evaluating the current situation in order to recognise threats to protect against their negative impact and opportunities for the integral development and upbringing of the person. The preservation of the principles derived from the immutable nature of man, the laws of his development and the highest values, the framing of the context of human life in the perspective of nature, religion and history and the socio-cultural specificities of a given environment gives a timeless and universal dimension to his pedagogical thought, inspiring a response to contemporary challenges.

Keywords: *Edmund Bojanowski, pedagogical thought, children, family, concept of integral education, contemporary challenges.*